

5. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. №2625-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - №48. - Ст.254.

6. Про затвердження міської цільової Програми розвитку органів самоорганізації населення в м. Одесі на 2016-2019 роки: Рішення Одеської міської ради №22-VII від 16.12.2015р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/78744/>

7. Проект Закону про органи самоорганізації населення № 2466 від 24.03.2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54538

8. Дослідження українських міст (лютий-березень 2015 р.) [Електронний ресурс] / Соціологічна група Рейтинг: Міжнародний Республіканський Інститут, 2015. - Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B8o3ehTrqJrNTGRJSjRoeEQtRUU/view?pli=1>

9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. №280/97-ВР (зі змін.) // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - №24. - Ст.170.

10. Статути територіальних громад як інструменти забезпечення дієздатності цих громад: Аналітична записка [Електронний ресурс] / Асоціація сприяння самоорганізації населення. - Режим доступу: [http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Statuti-](http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Statuti-teritorialnih-gromad-yak-instrumenti-zabezpechennya-yihnoyi-diyezdatnosti-.pdf)

[teritorialnih-gromad-yak-instrumenti-zabezpechennya-yihnoyi-diyezdatnosti-.pdf](http://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Statuti-teritorialnih-gromad-yak-instrumenti-zabezpechennya-yihnoyi-diyezdatnosti-.pdf)

11. Правове регулювання місцевих ініціатив [Електронний ресурс] / Український незалежний центр політичних досліджень. - Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/pochatok-reformi-mistcevoii-demokratiii>

12. Статут територіальної громади міста Одеси: затверджений рішенням Одеської міської ради №1240-VI від 25.08.2011р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/36244/>

13. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України "Про місцеві ініціативи" (реєстр. № 2296а від 06.07.2015 р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55906

14. Вюртенбергер Т. Децентралізована держава: історія та перспективи. Точка зору експертів Українсько-Європейського консультативного центру / Т. Вюртенбергер // Економіка, фінанси, право. - 2001. - №4. - С.25-28

Мошак О.В.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри
державно-правових дисциплін ОДУВС
Надійшла до редакції: 16.03.2016

УДК 346.232.+340.12 (477)

ПРИНЦИПИ, ФУНКЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАРОДУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена розгляду та аналізу принципів, функцій та можливостей самоорганізації народу, а також визначення їх впливу на формування громадянського суспільства. Виділено 3 рівні самоорганізації, зокрема: індивідуальну, колективну або групову і самоорганізацію народу загалом. З'ясовано, що самоорганізація народу веде до солідарності - максимальної взаємної підтримки один одного. Визначено, що самоорганізація народу має бути побудована на принципах дотримання прав і свобод, честі та гідності кожного громадянина, забезпечувати якісне зростання економічного доброту населення за рахунок якого вміло формувати громадянське суспільство.

Ключові слова: принципи самоорганізації, функції самоорганізації, громадянське суспільство, рівні самоорганізації, самоорганізація народу, демократія.

Статья посвящена рассмотрению и анализу принципов, функций и возможностей самоорганизации народа, а также определение их влияния на формирование гражданского общества. Выделено 3 уровня самоорганизации, в частности: индивидуальную, коллективную или групповую и самоорганизации народа в целом. Выяснено, что самоорганизация народа ведет к солидарности - максимальной взаимной поддержки друг друга. Определено, что самоорганизация народа должна быть построена на принципах соблюдения прав и свобод, чести и достоинства каждого гражданина, обеспечивать качественный рост экономического благосостояния населения за счет которого умело формировать гражданское общество.

Ключевые слова: принципы самоорганизации,

функции самоорганизации, гражданское общество, уровне самоорганизации, самоорганизация народа, демократия.

The article deals with the analysis of the principles, functions and possibilities of self-organization of the people, and determines their influence on the formation of civil society. The author highlights 3 levels of self-organization, including: individual, group and self-organization of people in general. Analyzing and exploring different concepts that are related to the issues of self-organization, the researcher determines that the bodies of self-organization of people belong to the second level of self-organization, namely to the group self-organization. Thus, group self-organization serves like blood vessels of self-organization of the people. A set of group self-organization models self-organization of the people in general. It was found that self-organization of people leads to solidarity - that is the maximum mutual support of each other. In the process of certain contradictory authoritative decisions self-organization of the people turns into a broad social movement that leads to a high level of mobilization of Ukrainian society. It is also proposed to create a consulting center for citizens on education, scientific and personal self-development issues. The formation of civil society depends on a certain level of citizens education. Thus, the higher the individual, group and self-organization of the people, the faster the formation and development of civil society takes place. Also in the process of formation of civil society people must constantly improve their personal behavior taking into account the past of the country, they must always act in accordance with current legislation

and keep to universal moral values. It is determined that the self-organization of the people must be based on the principles of observing human rights and freedoms, honor and dignity of every citizen, must provide high-quality growth of economic welfare of people that will help to form skillfully the civil society.

Key words *principles of self-organization, functions of self-organization, civil society, the levels of self-organization, self-organization of the people, democracy.*

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні перетворення, які відбуваються сьогодні в українському суспільстві, окреслюють нові виклики перед вітчизняною юридичною наукою, яка має забезпечити вирішення проблеми ефективної реалізації становлення та розвитку громадянського суспільства. Враховуючи ці та низку інших обставин, на порядок денний виносяться питання, серед яких - необхідність визначення впливу основних принципів та функцій самоорганізації народу на формування громадянського суспільства, що безумовно набуває особливого значення.

Стан дослідження. Окремі аспекти розвитку основних принципів та функцій самоорганізації народу розглядалися та аналізувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями, серед яких: І. Гороховський, С. Гончаренко, С. Кемський, Е. Князева, С. Курдюмов, О. Коваль, С. Саврук, П. Лазарчук, В. Кузьменко, О. Романчук, Т. Проценко, Б. Харахаш та інші.

Незважаючи на значні теоретичні розробки щодо основних принципів та функцій самоорганізації народу в Україні, нині залишаються невирішеними багато питань. Зокрема, є необхідність виокремлення основних рівнів самоорганізації народу та на кожному з них встановити основні принципи та функції, а також визначити їхній вплив на формування громадянського суспільства.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження основних принципів, функцій та можливостей самоорганізації народу, а також визначення їх впливу на формування громадянського суспільства.

Виклад основних положень. Серед основних особливостей формування громадянського суспільства, на нашу думку є дослідження процесів самоорганізації народу, зокрема, основних її принципів, функцій та можливостей. Підтвердженням цих слів є дослідження відомого науковця проблем самоменеджменту В.М. Колпакова, який наголошує на тому, що XXI століття вимагає науково обґрунтованих підходів до самоуправління людини [4, с. 299].

У 50-60 рр. XX століття на основі статистичної фізики І. Пригожин, І. Хакен розробили концепцію самоорганізації. Вони визначили загальні принципи самоорганізації, що мають місце в фізичних, хімічних, біологічних та соціальних системах, причому у високоорганізованих системах вони втілюються з найбільшою повнотою [2].

Також проблему громадянської самоорганізації, за допомогою визначення ключової дихотомії в суспільному розвитку, досліджував Е. Дюркгейм. Кооперацію між людьми, яка й веде їх до самоорганізації він вважає наслідком існування такого морального феномену як солідарність. В той же час він наголошує на існуванні двох видів позитивної солідарності - органічної та механічної, які знаменують собою два різні типи суспільного устрою [1, с. 6].

На думку Е. Геллнера, який досліджував історичні передумови та можливості самоорганізації, основою самоорганізації є виникнення особливого типу людини

- "модульної". Виникнення та поширення цього типу людини веде до появи громадянського суспільства і дозволяє відділяти його від свого антипода - "сегментарного" суспільства [1, с. 6].

В умовах Радянського Союзу громадянська самоорганізація не мала широкого простору для діяльності, що було зумовлено природою правлячого режиму, який прагнув до максимального контролю всіх сфер суспільного життя. Натомість, в другій половині 80-тих років XX століття і в перші роки існування України як незалежної держави, спостерігалось бурхливе поживлення в сфері громадянської самоорганізації. Два фактори - лібералізація режиму та загальне піднесення в суспільстві, надмірні сподівання на власну активність та використання нових для країни, але ефективних в демократичних суспільствах інститутів, призвели до появи численних нових профспілок, повсюдного поширення акцій протесту, зібрань трудових колективів, неурядових організацій та об'єднань. Активна діяльність цих інститутів стала чинником дестабілізації як політичної системи Радянського Союзу так і України в перші роки її незалежності. Проте, на зміну бурхливому розвитку досить швидко прийшло масове розчарування, пов'язане з низькою реактивністю держави по відношенню до запитів та вимог суспільства, а відтак, низькою ефективністю громадянської активності [1, с. 1].

Слушною є думка Б. Харахаша, який стверджує, що для сучасного розвитку громадянського суспільства перед українським суспільством стоїть необхідність самоосмислення. Брак самоусвідомлення спричинений тривалим періодом несамостійного існування українства у межах неукраїнських суспільно-політичних систем. Одним із складників цього процесу є осмислення витоків та підстав української державності. Далеко не всі українці усвідомлюють себе приналежними до української нації, і далеко не все населення Української держави розуміє, що само існування її є наслідком самовизначення української нації [9].

Також важливу роль у процесі формування громадянського суспільства відіграють органи самоорганізації населення. Зокрема у статті 2 Закону України "Про органи самоорганізації населення" [7], визначено, що органи самоорганізації населення - це представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених цим Законом.

Також зазначається, що орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення. До органів самоорганізації населення відносять: будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети.

Для виконання своїх функцій ОСН володіють власними та делегованими повноваженнями. Ще однією важливою можливістю, яка забезпечується існуванням на території громади ОСН, є здійснення різного роду громадського контролю [5, с. 7].

Підсумовуючи, варто ще раз наголосити на тих перевагах, які отримує громада від діяльності на її території органу самоорганізації населення. Через роботу ОСН жителі мають можливість задовольнити свій суспільний інтерес, адже прийняття рішень, виконання конкретних робіт і вирішення локальних потреб перетворюється у

відкритий для контролю і співробітництва процес. Таким чином, ініціативні жителі тих чи інших територій здійснюють громадський контроль за діяльністю влади та за якістю наданих їм послуг. Окрім цього, мешканці громад, де діють ОСН мають ширші можливості донести до владних кабінетів інформацію про свої проблеми і потреби та спробувати спільно вирішити їх [5, с. 5-6].

Говорячи безпосередньо про результати громадянської самоорганізації слід визнати, що вони можуть виконувати важливі функції в рамках політичної системи суспільства і бути достатньо важливими для підтримання політичної стабільності. Їх вплив можна помітити в різних складових цього стану, хоча звісно є серед факторів стабільності й такі, на які результати громадянської самоорганізації не мають жодного впливу. Решту факторів ми можемо поділити на такі, на які громадянська самоорганізація має прямий, опосередкований або дотичний вплив.

Цікавою є думка, з якою варто погодитися, що Україна має здійснити організаційний прорив за рахунок національного інтелекту і національної здатності до самоорганізації, несучою конструкцією якої має бути управлінський корпус країни, соціальні проєктанти на всіх рівнях суспільної організації, у всіх видах кооперативної та індивідуальної діяльності. Кожен управлінський акт має оцінюватись під кутом зору вищого інтересу народу України - організації життєдіяльності суспільства у відповідності із загальноцивілізаційними вимогами і реальним потенціалом України [10].

У цьому контексті проблема визначення основної організаційної сили, яка створює нову соціальну систему в Україні має принципове значення для процесу її становлення. Причому, вона стосується всіх управлінських інституцій, в тому числі і політичних партій, оскільки вони представляють різні інтереси різних прошарків населення, що для утвердження такої системи є принциповим. Тим більше, що це не витвір політики і не суб'єктивістська справа, а саме об'єктивна потреба народу України, яку мають задовольнити управлінці усіх рівнів, навіть незалежно від політичних уподобань [10].

Це шлях самоорганізації через національний інтелект, досягнення системної впорядкованості, яка існує як система вищого порядку, що негайно і науково зріло, у відповідності зі світовими стандартами, при абсолютному пануванні права і чеснот громадянського суспільства організовує у своєму соціальному середовищі відповідні суспільні відносини, які є основним, вирішальним фактором утвердження нової соціальної системи. Такого типу самоорганізації немає в історичному прецеденті, оскільки у такій мірі залежності від власних інтелектуальних можливостей, перекладених на мову управлінського професіоналізму, як це відбувається зараз в ряді країн, що відстали від рівня світової цивілізації, історія не знала і саме тому, що йдеться про новий рівень світової цивілізації. Україна в цьому контексті водночас і типова і унікальна. Винайти якомога більш повний набір показників співвідношення першого і другого - завдання, яке має стратегічне значення [10].

Крім того, доцільно виділити питання освіти, яка може сприяти технічному розвитку суспільства та прогресу в науці. Часто на чолі екстремістських сил, що кидають суспільство у вир кривавих побоїщ, стоять освічені люди, так само як і на чолі правозахисного і демократичного руху. Саме освічених людей найчастіше охоплює сверблячка перебудови суспільства, і благий задум, народжений у голові філософа, згодом перетворюється у гільйотини, концтабори, в безглузде руйнування. Хотілось би ще раз

підкреслити, що нам не треба винаходити нових форм організації, намагатися перевлаштувати суспільство, а тільки дотримуватися законів самоорганізації. Дотримуватися - означає не застосовувати насильства щодо суспільства і до нас самих [6, с. 26].

Таким чином в Україні слід формувати та розвивати український менталітет народу, його управлінську (організаційну) культуру, яка є визначальним чинником освоєння тих форм управління суспільством, які притаманні сучасній управлінській цивілізації, їх поєднанню з національними факторами організаційного розвитку народу України [10].

Як зазначає С. Кемський, один з героїв Небесної Сотні у своїй праці "Чуєш Майдане?", вимога громади полягає в перетворенні держави з феодального батога на інструмент самоорганізації суспільства. Вказує, що суспільству не потрібні пастухи, а потрібні виконавці волі громади, які ефективно координуватимуть суспільні ресурси для досягнення спільних цілей [3]. Пропонує внести зміни у законодавстві про референдуми за народною ініціативою - і не лише стосовно можливості звільняти посадовців через референдуми.

Разом з цим, багатогранність, різноманітність інтересів людей, а отже, і діяльності органів самоорганізації населення, вимагає суворого додержання одного з головних принципів, притаманного будь-якому цивілізованому суспільству, - принципу законності, а також принципу поєднання індивідуальних, групових, суто територіальних інтересів невеликої спільноти з інтересами всієї територіальної громади, регіональними та загальнодержавними. Безумовно, діяльність органів самоорганізації населення базується й на ряді інших важливих принципів (виборності, гласності, підзвітності, підконтрольності та відповідальності тощо), але в сучасних умовах, в умовах становлення нашої молодшої держави, формування та утвердження нових суспільно-економічних відносин принцип законності, додержання якого на практиці значною мірою забезпечує додержання й інших принципів, набуває особливої ваги [8].

У Законі України "Про органи самоорганізації населення" [7] також визначені принципи, на яких базується організація та діяльність органу самоорганізації населення, зокрема:

- законність;
- гласність;
- добровільність щодо взяття окремих повноважень селищної, міської, районної в місті (у разі її створення) ради;
- територіальність;
- виборність;
- підзвітність, підконтрольність та відповідальність перед відповідними радами;
- підзвітність, підконтрольність та відповідальність перед жителями, які обрали орган самоорганізації населення;
- фінансова та організаційна самостійність.

Отже, на нашу думку, доцільно виділити 3 рівні самоорганізації, зокрема: індивідуальну, колективну або групову і самоорганізацію народу загалом. Аналізуючи та досліджуючи різні поняття, які відносяться до питань самоорганізації, робимо висновок, що органи самоорганізації населення відносяться до другого рівня самоорганізації, а саме до колективної. Таким чином, колективна самоорганізація виступає кровоносними судинами самоорганізації народу. А сукупність колективної самоорганізації формує самоорганізацію народу загалом. На нашу думку шлях до самоорганізації народу можна схематично відобразити, який знаходиться всередині громадянського суспільства (рис. 1.).

Рис. 1. Взаємозв'язок рівнів самоорганізації з громадянським суспільством

Таким чином, на певному рівні самоорганізації, відповідні суб'єкти виконують певні функції та дотримуються певних принципів. Загалом усі функції та принципи відображені у таблиці 1.

Основні функції та принципи різних рівнів самоорганізації

Рівні самоорганізації	Функції		Принципи
Індивідуальна самоорганізація	1. Пізнавальна 2. Практична 3. Виховна 4. Мотиваційна		1. Свідомості 2. Саморозвитку 3. Організованості 4. Добровільності 5. Вільного вибору території діяльності
Колективна або групова самоорганізація	за характером діяльності	1. Прерогативна - представницька - інтегративна	1. Законності 2. Гласності 3. Добровільності 4. Територіальності 5. Вибірності 6. Підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами 7. Підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед жителями, які обрали орган самоорганізації населення 8. Фінансової організаційної самостійності та
	за формами діяльності	1. Правотворча 2. Правотвора 3. Установча 4. Контрольна 5. Правоохоронна	
	за об'єктом впливу	1. Політична 2. Економічна 3. Соціальна 4. Культурна 5. Екологічна 6. Ідеологічна 7. Виховна 8. Інформаційна	
Самоорганізація народу	1. Політична 2. Економічна 3. Правоохоронна 4. Соціальна 5. Захист прав і свобод громадянина 6. Ідеологічна 7. Виховна		1. Солідарності 2. Психологічної стійкості 3. Організованості 4. Добровільності 5. Витривалості 6. Рівності 7. Колегіальності

Таблиця 1.

Основні функції та принципи різних рівнів самоорганізації

Висновки. Отже, виокремивши різні рівні самоорганізації та розглянувши основні принципи та функції самоорганізації народу, можна зробити висновок, що:

Від науки і від моралі залежить рівень самоорганізації кожного індивіда який в свою чергу має безпосередній вплив на формування громадянського суспільства.

Громадянському суспільству необхідно надати певні юридичні інструменти. На нашу думку, доцільно було б створити певний дорадчий орган для владних структур, через які суспільство впливатиме на закони й на осіб, які їх мають втілювати в життя. Наприклад, має бути легкий і зручний спосіб проведення референдуму. В сучасних умовах і для зручності його можна було б проводити через мережу Інтернет.

Самоорганізація народу веде до солідарності - максимальна взаємна підтримка один одного. В процесі певних суперечних владних рішень самоорганізація народу перетворюється в широкий громадський рух, який призводить до високого рівня мобілізації українського суспільства.

В процесі формування громадянського суспільства

народ має постійно вдосконалювати власну поведінку з урахуванням минулого країни, постійно діяти відповідно до чинного законодавства та дотримуватись загальнолюдських моральних цінностей.

Доцільно, створити консультативний центр для громадян з питань освіти, науки та індивідуального саморозвитку. Оскільки формування громадянського суспільства залежить від певного рівня освіченості громадян. Таким чином, чим вища індивідуальна, колективна та самоорганізація народу тим швидше відбувається формування та розвиток громадянського суспільства.

Отже, самоорганізація народу має бути побудована на принципах дотримання прав і свобод, честі та гідності кожного громадянина, забезпечувати якісне зростання економічного доброту населення за рахунок якого вміло формувати громадянське суспільство.

Література

1. Гороховський І. Л. Громадянська самоорганізація як чинник стабільності політичної системи України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 "Політичні інститути та процеси" / І. Л. Гороховський. - Дніпропетровськ, 2008. - 20 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. - К. : Либідь, 1997. - 376 с.
3. Кемський С. Чуєш, Майдане? / С. Кемський // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2013/12/19/7007716/>
4. Князева Е. Н. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. - СПб : Алетей, 2002. - С. 299.
5. Коваль О. Порадник для органів самоорганізації населення / О. Коваль, С. Саврук, П. Лазарчук. - Львів: Львівський регіональний ресурсний центр для органів самоорганізації населення, 2013. - 72 с.
6. Кузьменко В. Л. На порозі Надцивілізації: системний аналіз актуальних проблем сучасності, соціальне прогнозування та футурологія / В. Л. Кузьменко, О. К. Романчук. - Львів: Універсум, 2001. - 152 с.
7. Про органи самоорганізації населення: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 11.07.2001 р. № 2625-III. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
8. Проценко Т. Деякі організаційно-правові аспекти діяльності органів самоорганізації населення / Т. Проценко // [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=12&d=447>.
9. Харахаш Б. Національне самовизначення: принцип і практика / Б. Харахаш // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.e-reading.club/bookreader.php/1017536/Harahash_Nacionalne_samoviznachennya_princip_i_praktika.html.
10. Україна у загальноцивілізаційному світовому порядку. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://wikipedia.com.ua/1x8891.html>.

Мельник Н. В.,
здобувач кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету
внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 18.03.2016